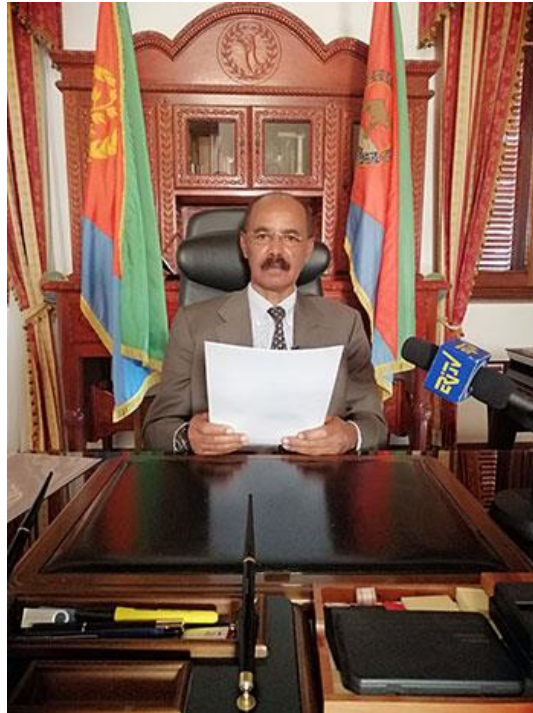

ቃል ፕረዚደንት ኢሳይያስ አፈወርቂ ብምኽንያት መዓልቲ ናጽነት 2020

ዝኸበርኩንን ዝኸበርኩምን

በዛ ዕዝዝቲ ዕለተ-በዓል ሃገራዊ ናጽነት 2020፤ ንመላእ ህዝቢ ኤርትራ ኣብ ውሽጢን ወጻኢን፤ ዮሃና! ምስናይ'ቲ ዘንጸላሉ ዘሎ ለበዳ ኮሮና፤ ንትእምርቲን ድምቀትን ናይ'ቲ በዓል፤ ተባላሒቶም መሰናድኦታት ንዝወደቡን ኣበርክቶ ዝገበሩን - ኮሚሽን ባህሊን ስፖርትን፡ ኩላቶም ኣካልትን ሰባትን - ልዑል ምስጋና!

ዝኸበርኩንን ዝኸበርኩምን

ለበዳ ኮሮና፤ ብኸመይ፡ ካበይክ መጺኡ? ዝብል ኣከራኻሪ ሕቶ፡ ብጎኒ ኣጽኒሕና፤ እዚ ኣብ ታሪኽ ሰባት፤ መዳርግቲ ዘይርከቦ፤ ኣብ 21 ክፍለ-ዘመን፤ ስነ-ፍልጠት በሪኽ ቦታ ኣብ ዝሓዘሉ መዋእል፤ ዘጉሂ ህልቂት ሰባት ዘኸትል ዘሎ ሃንደበታዊ ሓደጋ / ስግኣት (threat)፤ “ናይ ተበራበር ጸውዒት” (wake-up call) ስለዝኸነ፤ ከም መለበሚ ዕድል ወሲድና፤ ፍልጠትናን መረዳእታናን እናዕምቕና፤ ማዕረ-ማዕረኡ፡ ንመጻኢ ዘማዕዱ ጎደናናን ኣካይዳናን ከነመዓራሪ፡ እዋኑ'ዩ።

ካብ ፈለማ፤ እቲ ለበዳ ኣብ ዘንጸላልዎሉ፤ ዝፍለጥ ይኹን፡ ኪፍለጥ ዝኸእል'ውን ስለዘይነበረ፤ ድሩትነት ዓቕምና'ውን ብምግንዛብ፤ ብዘይካ ረጋጢ ምክልኻል፡ ኣማራጺ ስለዘይነበረ፤ ዘድሊ ስጉምቲ ተወሲዱ። ዛጊት፤ ነቲ ካብ ግዳም ዝተላብዐ ሕማም ወሺብካ ንምሕጻብን፡ ዝተተናኸፈ ኣሰር ንምቑጽጻርን፡ ዝተኸየደ ጸዕሪ ሓይሊ-ዕማም ጥዕና፤ ኣፈናዊ ውጽኢት ተረኺቡዎ'ሎ ኪበሃል ይከኣል።

እቲ ብድሆ፡ ዶብን ሓጺርን ዘይብሉ፤ ብናይ ሓጺር እዋን ትዕዘብቲ፡ መደምደምታ ኪግበረሉ ናይ ዘይከኣል ለበዳ ትንግርቲ (mystery) ስለዝኾነ፤ ንኣተሓሕዛኡ ዝምልከት፡ ኣፈናዊ መበገሲ መርሓ-ጎደናና፡-

- 1) ጠመተና፤ ናብ ናይ ሓዋሩ፡ ናይ ምክልኻል ብቕዓትና ዝድልብን ዘሓይልን ጸዕሪ ከድህብ / ከተኮር፤
 - 2) ፈለማ ብቕምቦ፡ ሰረተ-ሓበሬታ ካብ ምውህላል ጀሚርካ፤ ንሓዋሩ፡ ናይ መላእ ህዝቢ - ኣብ ዉሽጢን ወጻኢን - መርመራ ዝሸፍንን፡ ብቕጻሊ ዝከታተልን፡ መስርሕ ምምዕባሉ፤
 - 3) ዝኾነ፡ ካብ ግዳም ንውሽጢ ይኹን፡ በንጻሩ ዝግበር ምንቅስቃስ ሰባትን ካልኣት ኣሰጋገርቲን፤ ኣጥቢቐካ ምቀጽጽር፤
 - 4) ናይ ምርምር ትካላትናን ላቦራቶሪታትናን፡ ዓይነታዊ ዕብዮትን ዝርግሐን ክብ ምባል፤
 - 5) ውዳቤን ዝርግሐን ዕጥቂን፡ ኣካላት ኣገልግሎት ጥዕና ምሕያል፤
 - 6) ልዕሊ ዝኾነ ካልእ ግምታት ወሳኒ፤ ብቕዕን ዘድምዕን ሞያዊ ጸጋ-ሰብና ምምዕባል፤
 - 7) መድሃኒትን ጥዕናዊ መሳርሒን መሳለጥያታትን ናይ ምፍራይ ዓቕምና ምምዕባል፤
 - 8) ምስ ዝተፈለለየ ናይ ወጻኢ ትካላትን ክእለታትን፤ ሞያዊ ምትሕግጋዛት ምዕባይ፤ ...
- ዘጠቓልል'ዩ። እዚ ክትብሎ ቀሊል ዝመስል፤ ግዜን ጸጋታትን ዝሓትት መርሓ፤ ንምህብታሙን፡ ብተተግባሪ ውጥናት ምሕሳኑን፡ ሓደ ካብ ኣገደስቲ ናይ መጻኢ መኸተና'ዩ። ሓይሊ-ዕማም ጥዕና ፣ ስለ'ቲ ዝፈጸም ተልእኾ እናኣመስገንኩ፡ ንዝኸበደ ቀጻሊ መኸተ፡ ኣሳልጦ።

ዝኸበርክንን ዝኸበርኩምን

ኣብ'ዚ፡ “ንምክት ንስጉም!” ‘ንብለሉ ዓመት፤ ለበዳ ኮሮና ይኹን፡ ለበዳ ኣምበጣ፤ ምስ ናይ ካልኣት ለበዳታት መኸተና፤ ካብ መኸተና ንልምዓት ፈሊኻ ዝርእ ኣይኩነን። ኣብ ናይ 2018ን 2019ን መዓልታት ናጽነት ዝተጠቐሱ ልምዓታዊ መደባትን ቀዳምነታትን፤ ንመወከሲ / ንመዘከሪ ኣብ ታሕቲ ከም ጥብቆ ኣስፊረዮም ኣሎኹ። ምስ ክስተት ሓደጋ ኮሮና ብፍሉይ ግን፤ ንገስጋስ ልምዓታዊ ፕሮግራማትና ከም ንቡር ከነሰላስሎም ዘይኩነ፤ ምስ መጠን ናይ'ቲ ብድሆ፤ ኣሳጉማና ዓጻፋ ኪዘይድ ስለዘለዎ፤ ምስ ኣዝመራ 2020፤ ናህሪ ንምውሳኽ ንነጣጠፍ ኣሎና ኪበሃል ይከኣል። ቁምነገሩ፤ ጥሙር ዓጻፋ መኸተን፡ ዓጻፋ ስጉምቲን'ዩ።

ዝኸበርክንን ዝኸበርኩምን

ኣብ ዝኾነ ምዕሪት (equation)፡ ረቛሒ ዘቤታዊ ልምዓትን መኸተን ወሳኒ ይኹን'ምበር፤ ኣገዳስነትን ጽልዋን፡ ዘባዊን ዓለማዊን ምዕባሊታት'ውን፡ ብልዑል ተገዳስነት ኣብ ግምት ‘ነእትዎም ረቛሒታት'ዮም። ንርዱእ ኣገዳስነቱ፤ ጥጡሕ ዘባዊ ናይ ምክብባርን ሓቀኛ ሽርክነትን ሃዋሁ ንምፍጣር ኣብ ‘ነካይዶ ንጡፍ ጽምዶታት፤ ኣብ ናይ ቀረባ ጎዶብና ምስ ዝምዕሉ ዘለዉ ኩነታት፤ ናይ'ዚ ዝሓለፈ ክልተ ዓመታት ተመክሮን፡ መጻኢ ሲናርዮታትን ብወድዓዊንት ገምጊምና፤ ብዝሓየለ ንምንቅስቃስ'ውን፡ ተተሓሒዝናዮ ዘሎና ጉዳይ'ዩ።

ምስ ለበዳ ኮሮና ዝያዳ ገሊሑ ዝርእ ዘሎ ምዕባሊ ግን፤ ኣብ ዘቤታዊን ዘባዊን ኩነታት'ውን፡ ኣገዳሲ ጽልዋ ዝህልዎ፤ ዓለማዊ ምዕባሊታት'ዩ። ታሪኽ ዝመሃረና፤ ናይ ልዕሊ ሰለስተ

ወለዶታት ምስዋእቲ'ውን ዝኸፈለናሉ፤ ናይ ዝሓል ኩናት ዛንታን፡ እንኩ-ቐጽራዊ ዓለማዊ ስርዓት ክወን ንምግባር ዝተኻየደ ናይ ከንቱ ህቀናታትን፤ ኣብ ማህደር ዝኸሪታትና ዘሎ'ዩ። ሓደ ካብ ኣቓልቦ ዝስሓብ፡ ፍሉይ ናይ ለብዳ ኮሮና ተርእዮ ግን፤ እቲ ኣብ ኣዝዩ ሓጺር እዋን ኣኸቲሉዎ ዘሎ ቁጠባዊ ዕንወትን ስምብራቱን፤ ምቅላዕ ሰንኮፍነት (vulnerability፡ 'ሃሻሻ' ብዓረብኛ) ዓለማዊ ስርዓተ-ቁጠባ'ዩ።

ኣብ'ዚ ዝሓለፈ፡ ልዕሊ 100 ዓመታት፤ ፍሑኽ / ፈኽም እናበለ ዝማዕበለ “ቁጠባ ምውቕቓዕ” (speculation) ዝፈጠሮ ናይ ቦርሳታት / ‘ስቶክ’ ዕዳጋታት፡ ዘኸተሎ ፋይናንሳዊ ምሕምሻሻት ከይተኣረመ፡ ድሕሪ 2ይ ዓለማዊ ኩናት፤ እቲ ስርዓትን ዘሰንዮ ትካላት ሓረግን ዝምታን እናተራቐቐ'ዩ መጺኡ። ኣብ'ዚ ዝሓለፈ 70 ዓመታት ብዝገፍሐ፤ ካብኡ-ናብኡ ኣብ'ዚ ናይ ቀረባ 30 ዓመታት፤ ኣብተን ዝማዕበለ ኢንዱስትሪያውያን ዝበሃላ ሃገራት - ኣብ ኣሜሪካን ኤውሮጳን ብቐንዱ - ናብ ቻይና ፍሉይ ጠመተ ተገይሩ፡- 1) ሕሱርን ብብዝሒን፡ ዕቕር ክኢላዊ ጉልበት (labour) ስለዘሎ፤ 2) ጸዓት'ውን ብተዛማዲ (ከሰል) ሕሱር ስለዝኸነ፤ 3) ሃልኪ / ዓይነት ሂወት ቅርጹው ስለዝኸነ፤ 4) ፖለቲካዊ / ማሕበራዊ ርግኣት ስለዘሎ፤ 5) ቻይናውያን ሓይሎም ኣብ ምቕዳሕ ('ምኹባይ') ጥራይ ስለዝኸነ፤ ... ብዝብል እምነት፤ ባንካታቶምን ናይ ርሾ / 'ስቶክ' ዕዳጋታቶምን “ብማዕዶ ኪቈጸጸሮ ይኸእል'ዩ” ካብ ዝብል የዋህ መረዳእታ፤ ናይ ምስናዕ ኢንዱስትሪያቶም (manufacturing industries) ብብቐሩብ፡ ንቻይና ኣስጊሮሞ። ቻይና፡ ንብልጫታታን ነቲ ዕድልን ተጠቐማ፤ ኣብ ውሽጢ 70 ዓመታት፤ ናታ፡ መሰረት ኢንዱስትሪን ቴክኖሎጂን ፍልጠትን (industry, technology, knowledge - base) ኣማዕቢላ፤ ቀዳማይ፡ መዋዳድርቲ ዘይብሉ ቁጠባ ነዲቓ። እዚ ሓቂ'ዚ፤ ብክወን ኢንዱስትሪያዊ ውጽኢት (industrial output) ቻይናን፡ ካልኣት “ጉብለላት” ቁጠባን፤ ጥቕሉል ዕዳ ኣሜሪካ ንቻይናን፤ ሚዛን ንግድ ቻይናን-ኣሜሪካን ጥራይ ዘይኮነ፤ ብመጻኢ ወድዓዊ ኣንፈታት እቲ ቁጠባታት'ውን ዝምስከር'ዩ።

እዚ ሕጂ ቢጋጣሚ ክስተት ለብዳ ኮሮና ዝቐልቀል ዘሎ ምፍሕፋሓት ከኣ፡ ዕላመት (symptom) ናይ'ቲ ኣብ ክልተ መዋእላት ዝተጠራቐመ ኩነት ዓለማዊ ስርዓተ-ቁጠባ'ዩ። ዝምድናታት ናብ ከመይ ገጹ ክምዕብል'ዩ? ... መኣዝን ቻይና፡ ናባይ ገጽ'ዩ? ... ሲናርዮታት ናይ'ቲ ምዕባላታት፤ ዘቤታዊን ዘባዊን ጽልዋኡ፤ እንታይ ኪኸውን ይኸእል? ... ስምብራቱ ቀሊል ስለዘይከወን፡ ናብ መደምደምታታት ከይተገርካ፤ ዕቱብ ምክትታልን ወድዓዊ ገምጋማትን ድሉውነትን ዝጠልብ፤ ጉሲኻ ዘይሕለፍ ብድሆ'ዩ።

ዝኸበርክንን ዝኸበርኩምን ምምካትን ምስጓምን፤ ንቐሓትን ድሉውነትን ይሓትት። ኣብ'ዚ ሓጺር መኸተ ለብዳ ኮሮና ዝተመስከረ ንቐሓትን፤ ሱታፌ ህዝቢ ኣብ ልምዓትን፤ ዘሓብንን፡ ውሕስነት መጻኢ መኸተን ገስጋስን'ዩ። ሓይሊታት ምክልኻልን ፖሊስን ጸጥታን፡ ኣብ መኸተ ኣምበጣን ኮሮናን ልምዓትን፡ ብትግሃትን ተወፋይነትን ዝዓሙዎ ተልእኸታት፡ ምስክርነት ሕድሮምን ድርዒ ርእሰ-ምትእምማንን'ዩ። ኣብ ወጻኢ ናይ ዘለዉ ዜጋታት ምሕዝነታዊ ወፈያታት ሓልዮት፡ ኣገናዕ ዘብል'ዩ። ምስ'ዚ መዘና ዘይርከቦ ጸጋታት ከኣ፡ ዘይከኣል ኣይኪህሉን'ዩ።

ናጽነትናን ልዑላዊነትናን፡ ንዘልካለም ይከበር!

ብሩኽ ዲድ ኣል'ፈጥር!

ጥሉል ኣዘመራን ክራማትን!

ክብሪ ንሰማእታት!

ዓወት ንሓፋሽ!

ጥብቆ

1. ዘኒቡ ዝውሕዝ ማይ፤ ኣብ ትሕቲ ሙሉእ ቍጽጽር ናይ ምእታው እስትራተጂ፤ ብምዕሩይ ዝርግሐ፤ ብብመድርኽ እናተተግበረ፤ ንልዑል (optimum) ኣጠቓቕማ ጸጋ ማይን መሬትን ክሊማን፤ ዘመናዊ ቴክኖሎጂ ብምትእትታው፤ ኣብ ዝተፈላለዩ ምድባት ሕርሻ፤ ምህርቲ ብዓይነትን ዓቕንን ምክፋባት፤

o ኣብ ባሕራዊ ጸጋታት፤ ብተመሳሳሊ እስትራተጂ፤ ዘቤታዊ ናይ ምምራት ብቕዓት (capacity) ንምንዳቕ ዘበግስ መሰረታት ምንጻፍ፤

o ንርዱእ እስትራተጂያዊ ኣገዳስነቱ፤ ናብ ምስናዕን ኢንዱስትሪያዊነትን ብፍጥነት ንምግስጋስ፤ ካብ ዘሎ ትሑትን ድኹምን፤ ቀረብን ኣገልግሎትን ኤለትሪክ ወጺእና፤ ዝተፈላለዩ ጽላታዊ ፕሮግራማትና ንምሕያል፤ ተቐዱሱ ዝጸንሐ ዝንቕ ዝተፈላለዩ መመንጨዊ (ረስናዊ፣ ጸሓያዊ፣ ንፋሳዊ፣ ... ካልእ) ሕርያታት፤ ብምድዳዊ (modular) ኣክፋፍላኡ ንምትግባር፤ ወፍሪን ጸዕሪን ምዝያድ፤

o ትሕተ-ቕርጻዊ ፕሮግራማት (ጽርግያታት፣ ወደባት / ማርሳታት፣ መዓልብ፣ ... እንተላይ ጎሰስ ንዝብል ዘሎ ፕሮጀክትታት መንበሪ ኣባይቲ) በድማዕነት ንምትግባር፤ ኣብ ምድላብ ዘቤታዊ ጸጋታትን ዓቕሚን፤ ወፍሪ ምዝያድ፤

o ህዝባዊ መጎዓዝያ፤ ብዓይነትን ዓቕንን ምዕባይ፤

o ጀሚሩ ኣብ መስርሕ ትግባረ ዘሎ፤ ፊስካላዊን ገንዘባዊን ዳግመ-ውቀራ (restructuring)፤ ብዝሓየለ ዓይነታዊ ምሕደራ ከምዝምዕብል ምድራኽ፤

o ኣብ ዝተፈላለዩ ጽፍሒታት ምምሕዳራት ዝጸንሐ፤ ድኻማትን ብከላን፤ ንምሕያልን ንምጽራይን፤ ተበጊሱ ዝጸንሐ ምትዕርራይ፤ ዳግም ከሊስካ፤ ምሕደራ ምሕሳን፤

o ብፍሉይ ኣቕልቦን፤ ልዕሊ ኩሉን፤ ጸጋ-ሰብናን ኣራባሕነቱን ንምዕባይ፤ ስርዓተ-ትምህርቲ፤ ብካሪክሉምን ደገፋትን፤ መምህራንን / ኣሰልጠንቲን፤ ትሕተ-ቕርጻን፤ ካልእ ኣገዳሲ መሳሰሎታትን ንምሕያል፤ ጥሙር (integrated) ወፍሪ ምክፋባት፤

o ኣብ ኩሎም መደባት ልምዳታዊ መኸተ፤ ኣብ ወጻኢ ናይ ዝነብሩ ኤርትራውያን ሱታፌን ኣበርክቶን ንምዕባይ፤ ተነዲፎም ዝጸንሑን፤ ከምቲ ዝድለ ዘይገሰገሱን ፕሮግራማት፤ ከሊስካ፤ ውጥን-ትግባረ ምንዳፍ፤ ... ቀንዲ ቀዳምነታት ናይ'ዚ ዝመጽእ 3/5 ዓመታት'ዮም።

2. ቀረብን ኣገልግሎትን ማይ፤ ከም ቀዳምነት ቀዳምነታት፤ ንዝስተን፤ ጽርዮትን፤ ሕርሻን፤ ጥሪትን፤ ኢንዱስትሪን፤ ዝውስኽ'ምበር ዘይጎድል፤ ብምዕብል ማላን ቴክኖሎጂ ኣብ መዓላ ዝውዕል ፕሮግራማትና ምሕሳን፤

o መርብብ ጽርግያታትን ባቡርን መገዲ-ገመድን ሻምብቆታት-ነዳዲን፤ ኣብ ሰለስተ መድርኻት፤ ማለት፤ ምህዳስ ዝጸንሐን፤ ምምሕያሽ ንስሉጥነትን፤ ሓደስቲን፤ ማዕረ-ማዕረ

ብቕዓት ትግባረ፤ ኣብ ዓይነትን ቅልጣፊን ምውርጻጽ፤

○ ወደባትን ገማግምን፤ ተዓጊቱን ተቕጽዮን ዝጸንሐ ፕሮጀክትታት፤ ኣበራቢርካ፤

ብዝተመሓየሹ ውጥናትን፤ ኣብ ውሽጢ ገፊሕ ሽርክነታዊ ምትሕግጋዝን፤ ምንጣፍ፤

○ ምምንጫው ጸዓትን ኣገልግሎት ኤለትሪክን፤ ናብ ዕንወት ተጋማጊሙ ንዘሎ ዘይእሙን ስርዓት፤ ናብ መጻንሒ መድርኽ ኣሰጊርካ፤ ሰፊሕን ተደላዩታት ብዘይስክፍታ ዘዕግብን ስርዓት ዳግም-ወጢንካ ምትግባር፤

○ ብቑዕን ስሉጥን ዘመናዊ ዘቤታዊ መጎግዝያን - ምድሪ፤ ባሕሪ፤ ኣየር - መራኽቢታትን፤ ብዝተመሓየሹ ውጥን፤ ምስ ዘባዊ መርበባት ምግጥጣም፤

○ መንበሪ ኣባይቲ፤ ከም ሓዲ ካብ መሰረታዊ መለክዒታት ዓይነት ሂወት፤ ዛጊት ንዘይሰለጡና ፕሮጀክትታት፤ ብዝተሓደሰ ውጥናትን፤ ዝሓሸ ቴክኖሎጂን ብቕዓትን፤ ምድራኽ፤

○ ኣገልግሎታት ጥዕናን ትምህርቲን፤ ጥዕናዊ ትሕተ-ቕርጺ፤ ንሰፊሕ ዓይነታዊ ሸፈነ፤ ምምዕባሉ፤ ዲናሞ ልምዓትን ህንጻት ሃገርን ንዝኸነ ጸጋ-ሰብና ንምጉልባት፤ ስርዓተ-ኣቕርቦት ዘሓይል ኣድማዒ ኩሉ-ጎናዊ ወፍሪ ምቕዳም፤

○ ጽላታዊን ኢንዱስትሪያዊን፤ ፕሮግራም-ብፕሮግራም፤ ዋኒን-ብዋኒን፤ ... ምስ ዝካየድ ጓሕጓሒ ክለሳ፤ ዝተመሓየሹ መርሓ-ጎደና ወፍሪ ኣርቂቕካ ምትግባር፤

○ ኣፈጻጽማ፤ ኣድማዒነት ንምርግጋጽ፤ ኣብ ኩሉ ግንባራት መኸተ ልምዓት ዘሎ መካኒዝም ምስ ምሕሳን፤ ብፍሉይ፤ ናይ ኣብ ወጻኢ ዘለዉ ዜጋታት ወሳኒ ኣበርክቶ ዝመጣጠን፤ ፕሮግራማትን መዋቕርን ናይ ምምሕያሽ መስርሕ ምቅልጣፍ፤

○ ጽርዮትን ውጽኢታዊነትን ንምርግጋጽ፤ ዘይስልኪ ኩናት ኣንጻር ብከላን ምውቕቓዕን ምሕያል፤

○ ዘባዊ ሽርክነትን ርግኣትን፤ ንዘቤታዊ ልምዓታዊ መደባት፤ ጥጡሕ ናይ ምክብባርን ሓቀኛ ሽርክነትን ሃዋሁ ንምፍጣር ምንጣፍ።